

Ткач Людмила Леонідівна,
старш. наук. спів роб.
ДНСГБ УААН
(м. Київ)

З ІСТОРІЇ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОГО НАУКОВОГО ЦЕНТРУ “ІНСТИТУТ АГРАРНОЇ ЕКОНОМІКИ”

В аспекті дослідження проблем аграрної економіки та аграрної історії висвітлено період започаткування й етапи становлення Національного наукового центру „Інститут аграрної економіки” як провідної наукової установи з дослідження актуальних проблем теорії і практики аграрного виробництва.

В аспекте исследования проблем аграрной экономики и аграрной истории отражены этапы становления Национального научного центра „Институт аграрной экономики” как ведущего научного учреждения по исследованию актуальных проблем теории и практики аграрного производства.

The period of establishment and stages of becoming of the National scientific center is reflected in the aspect of research of problems of agrarian economy and agrarian history „Institute of agrarian economics” as leading scientific establishment on research of the issue of the day of theory and practice of agrarian productions.

На сучасному етапі розвитку науки ще недостатньо вивчено історичний аспект формування і становлення такої науки, як аграрна економіка, її наукового потенціалу. Актуальність дослідження цих питань зумовлена тим, що на нинішньому етапі в агропромисловому комплексі доводиться розв'язувати питання, які вже поставали в історичному аспекті. Подальший розвиток аграрної науки має спиратися на історичний досвід минулого й аналіз її сучасного стану, що дасть змогу розв'язувати складні питання ринкової економіки. Значну роль у цих процесах відіграє наука, значення якої в житті суспільства непомірно зросло. Вона перетворилась у безпосередню

продуктивну силу суспільства, у важливий елемент соціально-економічного й технічного прогресу, в найважливіший засіб суспільного управління.

Аграрна економічна наука як важлива складова загальної економічної науки посідає важливе місце в розвитку суспільного виробництва. Вона досліджує соціально-економічні процеси в сільському господарстві, концентрує увагу на опрацюванні теоретичних основ і розв'язанні практичних завдань нарощування виробництва продовольчих ресурсів для задоволення потреб населення нашої країни.

Науковим дослідженням становлення аграрної науки та її історії присвячено публікації П.М.Денисовця, В.В. Віденка, В.В.Калиниченка, С.В.Кульчицького, О.О.Кучера, С.Р.Ляха, Б.К.Мигалья, П.П.Панченка, С.М.Тимченка, Ф.Г. Турченка. В їхніх працях з наукових позицій і з залученням широкого історичного матеріалу висвітлено нові аспекти аграрної історії.

Мета статті – простежити основні історичні віхи становлення нинішнього Національного наукового центру „Інститут аграрної економіки”, розкрити суть реформування діяльності наукової установи в напрямі наукового забезпечення розвитку сільського господарства на ринкових засадах.

Формування після Жовтневих подій минулого століття організаційно-економічних засад соціалізації відносин на селі, спрямованих на націоналізацію земель і матеріально-технічних засобів, висунуло завдання створення колективних господарств – колгоспів і державних господарств – радгоспів. Розвиток спеціалізації у сільському господарстві вимагав наукового обґрунтування напрямів реконструкції та докорінного перетворення сільського укладу.

Проблеми становлення й розвитку аграрної економічної науки в історичному аспекті розглядалися під кутом зору невідкладної потреби створення інституцій економічного, у тому числі аграрного профілю, на запит часу. Владні структури висунули завдання створення наукових установ економічного, у тому числі аграрного профілю. У 1928 р. при Наркомземі УРСР започатковано діяльність Українського науково-дослідного інституту

економіки та організації сільського господарства, урочисте відкриття якого відбулося 11 березня 1929 року. Очолив Інститут Нарком земельних справ О.Г. Шліхтер (1868-1940) – український вчений, радянський державний і партійний діяч, академік АН УРСР (1929), доктор економічних наук (1935).

На новостворений інститут покладалося виконання науково-дослідних робіт, пов'язаних із соціально-економічною перебудовою сільськогосподарського виробництва відповідно до визначеного курсу на суцільну колективізацію сільського господарства, розв'язання соціальних питань [1].

У 1930 р. цю наукову установу було перейменовано в Інститут соціалістичної реконструкції сільського господарства, який увійшов до складу Всеукраїнської асоціації інститутів (ВУАМЛІН), президентом якої з 1931 р. став О.Г. Шліхтер, як Інститут сільськогосподарської економіки Наркомзему України. На базі останнього та Інституту економіки ВУАМЛІНу у системі Академії наук Української РСР був створений Аграрно-економічний інститут, який у 1936 р. був перейменований в Інститут економіки, що започаткував дослідження соціально-економічних особливостей розвитку сільськогосподарського виробництва відповідно до потреб зміцнення соціалістичного сільського господарства [2].

У зв'язку з вирішенням економічних проблем сільськогосподарського виробництва і села 10 травня 1956 року ЦК Компартії України і Рада Міністрів УРСР видали постанову № 524 “Про заходи по поліпшенню роботи науково-дослідних установ по сільському господарству”, якою було передбачено створення Українського науково-дослідного інституту економіки та організації сільського господарства. Інститут підпорядковувався Міністерству сільського господарства Української РСР.

Очолив новостворений інститут Романенко Ілля Никанорович (1909-1982), доктор економічних наук, професор, член-кореспондент ВАСГНІЛ. На посаді директора він виявив високі здібності організатора науково-дослідної роботи в галузі аграрної економіки. Під його керівництвом сформувався

висококваліфікований колектив, який успішно здійснював дослідження з таких актуальних проблем аграрної економіки, як удосконалення шляхів розвитку, розміщення, спеціалізації сільського господарства; раціонального використання земельних ресурсів; формування матеріально-технічної бази сільськогосподарського виробництва; підвищення економічної ефективності основних фондів; капітальних вкладень і нової техніки; підвищення продуктивності, вдосконалення організації та нормування оплати праці; методологія обліку виробничих витрат і обчислення собівартості продукції тощо [3].

Наукові дослідження новоствореного інституту були націлені на утвердження економічних методів управління, на виконання головного завдання аграрної економіки – забезпечення прибуткового ведення сільського господарства на засадах господарського розрахунку, стабільного забезпечення процесів розширеного відтворення в сільськогосподарському виробництві та вирішення питань соціального характеру, залучення всіх економічних механізмів та інструментів для ефективного використання землі, праці, матеріально-технічних ресурсів. На початковому етапі становлення інституту основними напрямками його досліджень було визначено організаційно-господарське зміцнення колективних господарств, ефективна діяльність машинно-тракторних станцій, раціональне розміщення та поглиблення спеціалізації сільськогосподарського виробництва. У планах науково-дослідної роботи інституту знайшли відображення такі питання, як економіка механізації та електрифікації аграрного виробництва, раціональне використання трудових ресурсів, розробка зональних систем ведення сільськогосподарського виробництва, підвищення продуктивності та вдосконалення організації, нормування й оплати праці, підвищення рентабельності виробництва й удосконалення ціноутворення.

У зв'язку з переходом І.Н. Романенка на іншу роботу інститут у 1967 р. очолив Лукінов Іван Іларіонович (1927-2005) – доктор економічних наук, професор, академік НАН України, вчений світового рівня, талановитий

організатор науки. Тематика досліджень науковців спрямовувалася на забезпечення зростаючих потреб сільського господарства. Основними напрямками дослідження було визначено економічні проблеми використання землі, підвищення економічної ефективності основних фондів, капітальних вкладень і нової техніки; удосконалення організації, нормування й оплати праці в колгоспах і радгоспах; планово-економічне регулювання сільськогосподарського виробництва; удосконалення розміщення і спеціалізації сільського господарства; удосконалення методів дослідження планування, обліку і аналізу сільськогосподарського виробництва на основі застосування прикладної математики і обчислювальної техніки [4].

У 1976 р. директором інституту було призначено Сторожука Олександра Олексійовича (1924-1987), доктора економічних наук, професора, члена-кореспондента ВАСГНІЛ, одного з найталановитіших учнів академіка П.М. Першина. На той час у сільському господарстві України відбулися корінні зміни в інтенсифікації виробництва. Зростали обсяги капітальних вкладень, вводилися в дію нові зрошувані й осушені землі, проводилася хімічна меліорація ґрунтів тощо. Активна наукова участь інституту була затребувана часом, і вона була достатньо результативною. Наукові дослідження концентрувалися на розробці організаційно-економічного обґрунтування створення міжгосподарських та агропромислових об'єднань; визначення оптимального рівня спеціалізації сільськогосподарських підприємств. Розвивалися відповідні наукові напрями стосовно прогнозування і планування виробництва; використання основних фондів і капіталовкладень; транспорту; господарського розрахунку; продуктивності праці та її оплати; розвитку агропромислової інтеграції і міжгосподарської кооперації; ціноутворення і фінансів [4].

У 1989 р. Інститут було перейменовано в Український науково-дослідний інститут економіки агропромислового виробництва ім. О.Г. Шліхтера з підпорядкуванням Південному відділенню ВАСГНІЛ. Відповідно до постанови Президії Української академії аграрних наук від 29 січня 1992 року про

впорядкування мережі наукових установ та наказу президента Академії № 100 від 17 квітня 1992 року “Про впорядкування та перейменування мережі наукових установ Української академії аграрних наук” Інститут одержав назву “Інститут аграрної економіки ім. О.Г. Шліхтера”. У тому ж році був перейменований в Інститут аграрної економіки Української академії аграрних наук.

З 1991 року в інституті починають формуватися програми і тематика досліджень відповідно до вимог переходу економіки країни на ринкові засади розвитку. Інститут як науково-дослідна установа аграрно-економічного профілю сформував такі напрями дослідження: соціально-економічні проблеми розвитку села; організація виробництва і земельних відносин; ціноутворення та інфраструктура ринку; фінансові відносини. Структурно інститут складався із трьох відділень, науковці яких виконували дослідження з трьох науково-технічних програм. Згаданими програмами передбачалося опрацювання методів переведення аграрних відносин в Україні на прогресивні засади розвитку; вирішення проблем соціальної політики з визначенням шляхів досягнення високого рівня розвитку села завдяки ефективному використанню внутрішньогосподарського економічного механізму, де економічні інтереси працівників є визначальним фактором зростання ефективного виробництва у підприємствах з колективними формами організації виробництва.

Науковцями інституту здійснено системний аналіз розвитку аграрних відносин, причин і наслідків аграрної кризи, опрацьовано теоретичні засади місця і ролі аграрної політики в системі державотворення.

Результатом вивчення соціальних питань стала розробка теоретико-методологічних і прикладних засад відтворення сільського населення та прогноз демографічної ситуації на селі, реформування системи управління соціальним розвитком сільських громад, поліпшення структури доходів населення, формування соціальної політики держави на основі високих соціальних стандартів.

Дослідження проблем земельних відносин та організації виробництва сконцентровано на двох основних напрямках: питання розвитку інтегрованих господарських формувань, фермерських і особистих господарств населення та опрацювання наукових основ розвитку земельних відносин, раціонального використання й охорони земель в умовах аграрної реформи.

У контексті здійснення досліджень з питань ціноутворення та інфраструктури ринку ставилося завдання опрацювати теоретичні й практичні аспекти нових підходів до проблеми ціноутворення, необхідності реформування системи ціноутворення в Україні, обґрунтування важливих напрямів підтримки вітчизняних товаровиробників, механізму ціноутворення та механізму визначення цін на матеріально-технічні ресурси, формування ціни праці.

Указом Президента України від 12 січня 2004 року № 48 Інститут перетворений в Національний науковий центр “Інститут аграрної економіки”, який є науковим центром з розробки актуальних проблем теорії і практики розвитку агропромислового виробництва, організації впровадження в практику досягнень економічної науки, здійснення координації аграрно-економічних досліджень у сільському господарстві України, підготовки наукових кадрів. Наукова діяльність ННЦ “Інститут аграрної економіки” спрямована на виконання науково-технічних програм з питань трансформування економічних відносин в агропромисловому виробництві в ринкових умовах, науково-методологічного забезпечення підвищення економічної ефективності та розвитку соціально спрямованого аграрного виробництва і трансформування організаційно-економічних відносин до соціально орієнтованих ринкових умов в агропромисловому комплексі.

Інститут визначено головною науковою установою з координації досліджень аграрно-економічних проблем в Україні. Він координує роботу науково-дослідних установ Української академії аграрних наук, Національної академії наук України, кафедр економічного профілю вищих навчальних

закладів Міністерства аграрної політики України, які беруть участь у виконанні науково-технічних програм з питань аграрної економіки.

Кадровий склад ННЦ “Інститут аграрної економіки” налічує 278 осіб, із них 155 науковців – 25 докторів і 79 кандидатів економічних наук, 6 академіків Української академії аграрних наук і 7 членів-кореспондентів УААН [5, 6].

Таким чином, актуальність дослідження аграрної історії нашої країни та її наукових установ не викликає сумніву. В подальших наукових розвідках необхідно чітко визначити наукові орієнтири щодо поглибленого вивчення аграрної історії з огляду на проблеми сьогодення. Поліпшення вивчення аграрної історії буде вагомим внеском у загальну справу розвитку сільського господарства України.

Список використаної літератури

1. *Вирнык Д.В.* Александр Григорьевич Шлихтер. – К.: Наук. думка, 1978. – 114 с.
2. *Институт экономики АН УССР: Достижения за 50 лет (1936-1986) / АН УССР, Ин-т экономики; Редкол.: И.И. Лукинов (отв. ред.) и др.* – К.: Наук. думка, 1986. – 239 с.
3. *Вчені економісти-аграрники / Упоряд. і відп. за вип. О.В. Шатько.* – К.: Аграр. наука, 2001. – Кн. 5, ч. 2. – 513 с.
4. *Вчені економісти-аграрники / Упоряд. і відп. за вип. О.В. Шатько.* – К.: Аграр. наука, 2001. – Кн. 5, ч. 1. – 444 с.
5. *Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки”: роки і люди. Ювілейне видання, присвячене 50-річчю науково-дослідної установи.* – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – Ч. 1. – 486 с.
6. *Національний науковий центр „Інститут аграрної економіки”: роки і люди. Ювілейне видання, присвячене 50-річчю науково-дослідної установи.* – К.: ННЦ ІАЕ, 2006. – Ч. 2. – 506 с.